

LIETUVIŲ DAINOS

1

Tai ne scenai ir ne salionui skirtos dainos. Jos dainuojamos natūroje; visu būriu žengiant namo rugius nukirtus, linus nurovus ar iš jaunimo pasilinksminimo šventadienio vakarais; dainuojamos kaimo seklyčioje, ūžiant vestuviniam pokyliui ar kitai kaimo pramogai; dainuojamos vienos dainininkės šeštadienio vakarais darželį ravėjant, gėles laistant; ar lopšį supant; dainuojamos vienų vyru, susimetusių į būrį vakarais prieš šventes, drebinančių savo balsais visą kaimą, ir jiems atsiliepia dainos kitam kaime. Dainas pavaduoja ar joms pritaria ragų, trimitų, vamzdžių, kanklių, skudučių muzika. Dainos žodžiais palydimi ar muzikos pritariami pinasi čia pat liaudies šokiai su stipria bendruomenine dvasia, kuriai dar svetimas yra solo šokis; net šokis poromis turi būti įjungtas į bendrą veiksmą. Tokia socialinė aplinka — bendruomeninė ūkininko būties aplinka, kurioje yra šios dainos išaugusios ir kurioje jos natūraliai dainuojamos.

Ne tik socialinė, bet ir gamtinė aplinka ne be įtakos.

Das litauische Volkslied ist ein Kind der einsamen Heide, der grossen Wälder, es kam in kleinen moosbedeckten Hütten zur Welt, in jenen stillen

Dörfern, die in weiten Linien der Landschaft so tief eingebettet sind, als seien sie selbst ein Teil von ihr... Man muss die litauischen Volkslieder draussen gesungen hören. In ihren Melodien lebt die litauische Landschaft mit ihren stillen Seen und Wäldern, in denen der Kuckuck ruft, mit ihren heissen Sommern, in denen die Sichel klingt, und ihren nebligen Herbstabenden, an denen die Hirtenkinder sich fröstelnd an Heidefeuer wärmen. Vielleicht spricht die abendliche Trauer der Landschaft, in der der Sommer so kurz ist, noch stärker aus ihnen als die Freude des Sommers, und vielleicht schwebt in ihnen auch etwas von der wehmütigen Bescheidung eines ganzes Volkes in sein traurige Schicksal (V. Jungfer, *Litauen, Antlitz eines Volkes*, S. 36).

2

Ši socialinė bei gamtinė aplinka apsprendžia ir dainų pobūdį. Jos daugiausia yra lyrinės. Jose ne jvykiai sekami kaip anglų ar germanų baladėse. Tiesa, lietuviai turi baladžių, tačiau ir jų baladės yra sulyrintos, sujausmintos. Žemdirbio gyvenime negali būti gausių ir šiurpių nuotykių, apie kuriuos galėtų būti dainuojamos dainos, kokios kyla karių klajoklių tautose. Lietvių dainininkas dainuoja savo pergyvenimus, nuotaikas.

Lyriinis pobūdis reiškiasi net dainos struktūroje: mes dainininkas žvilgsni į gamtą ar buities vaizdą, bet jo nepiešia, nesileidžia į detales; jau antra trečia strofa nukrypssta į asmeninius pergyvenimus. Tokiu būdu gamtiniai vaizdai néra savaiame vertingi kaip epiniame veikale, bet tik kaip išraiška tos dainininko nuotaikos, kurią pajaučiam iš tolimesnių strofų.

Dainos pergyvenimai nerafinuoti, nesudėtingi. Bet jvairūs. Visose žemdirbio buities pergyvenimai, pradedant nuo piemens vargų, pirmųjų vyro ir mergaitės bundančių meilės jausmų, jų svajonių ir būkštavimo dėl savo ateities dienų; žmonos sielvartas, pakliuvus į realistinį ištekėjusios moters likimą; motinos džiaugsmas ir būkštavimas prie lopšio ir kapas,(1) baigiant, žmogaus santykiais su saule, žvaigždėmis, mėnesiu ir Visatos kūrėju. Dainoje figūruoja pergyvenimai ir dėl jvykių, daugiausia dėl karų, kurie ramę ūkininko gyvenimą išmuša iš normalios vagos. Vis dėlto turtningiausias dainų skyrius tai tų, kuriose reiškiami jaunystės pergyvenimai — meilės dainos. Jų daugumas Goethei net buvo sudaręs klaidingą įspūdį: esą lietuviai apie nieką nedainuoja, tik apie mergelę ir bernelį. Tačiau šios gausios meilės dainos nėra tapatybingos vakarų Europos vidurinio ar aukštėsniojo luomo produktui — romansui.

Lietuvių liaudis, kuri socialiniu atžvilgiu buvo baudžiamos prislėgta ilgai nei vakaruose (iki 1863), kuri politiniu atžvilgiu nuo 18 amž. pabaigos pakliuvo į rusų okupaciją (mažesnė dalis į vokiečių ir sudarė Rytprūsių Lietuvą), negalėjo dainuoti linksmai, entuziastiškai. Sunkus socialinis ir politinis gyvenimas davė daugiau minorines, elegines gaidas. Jas stiprino ir tradicinis šeimos sudarymo būdas — tekėti ir vesti ne būtinai iš meilės, bet dažnai iš ekonominio reikalo, tekėti už mažai pažystamo — vis tai kėlė baiminimąsi prieš nežinomą likimą šeimos gyvenime, o ne vienam kėlė ir konfliktų tarp širdies pasirinktojo ir gyvenimo būtinybės parinktojo.

Minorinė nuotaika ypačiai ryški vieninėse dainose, t.y. dainuojamose vieno asmens, daugiausia mergaitės.

Tačiau ir kasdieninėje realybėje, nors ji būtų sunki, liaudis suranda progiedrių, kurie jos dvasiai duoda užsimiršimo ir džiaugsmo. Mažorinės gaidos dažniausiai skamba kuopinėse dainose, t.y. būrio dainuojamose — vestuvėse, pokyliuose ar kitur, kur žmonių nuotaika esti pakilusi. Meilės dainose ji reiškiasi pirmosiose svajonėse apie mylimąjį, kol gyvenimas jų nėra suardės.

5

Tarp šių dvejopų nuotaikų svyravimo skalė nėra labai plati. Liaudies dainininkas nenugrimsta į gilų pesimizmą, nepakyla nei į aukštą entuziazmą. Jis nepažista jokio kraštutinumo, kaip slavai, kurių jausmas liejasi aistringai, iki chaoso ir vidaus anarchijos. Lietvių jausmas apvaldytas, nelyginant prancūzų klasiko, kurio jausmus kontroliuoja protas. Dėl to lietuviškai dainai (ir apskritai tautosakai) yra būdingas nuosaikumas, pusiausvyra. Nuosaikumas net formoje. Lietvių muzikinės tapybos genialus astovas M. Čiurlionis pabrėžė, kad lietuviškos dainos melodija išsitenka neplačioje skalėje. Tačiau mokėjimas toje neplačioje skalėje melodija moduliuoti, nesudėtingomis priemonėmis sukurti estetinį efektą ir sudaro dainos meninę vertę. Tokia estetika ypačiai gali būti artima tautoms, kurios visu savo charakteriu labiau yra pamėgusios grožį (das Schöne) nei didingumą (das Erhabene).

6

Nuosaikumo logiška išvada yra pergyvenimų etinis taurumas. Jeigu liaudies kūryba apskritai nevengia vulgarumo, cinizmo, kada paliečia vyro ir moters santykius, tai to negalima pasakyti apie lietuvių liaudies kūrybą. Ji nenusileidžia iki natūralizmo. Ji išsilailko etinio idealizmo plotmėje. Tiesa, dainininkas neužmerkia akių prieš faktus, kurie rodo,

jog realiame gyvenime tie santykiai neišsilaike grynoje platonikoje. Tačiau liaudies dainininkas tatai pasako ne tiesioginiu žodžiu, kuriuo prašneka natūralistai, bet griebiasi simbolų, kuriais dalykus duoda pajauti ir suprasti, bet neužgauna nei etinio, nei estetinio jausmo. Tuo lietuvių dainos vėl stipriai išskiria nuo rytinių slavų folkloro.

Simbolais eina visas aplinkinis žemdirbio ir gamtos gyvenimas — medžiai ir kiti augalai, paukščiai ir kiti jam pažįstami gyvūnai, dangaus šviesulai. Dažnieji simboliai virto tiesiog stereotipine išraiška: mergaitei ir jos esminėms žymėms poetiniai simboliai yra rūta, mėta, vainikas, antelė, liepelė... vyrą ir jo vyriškajį charakterį simbolina žirgas, sakalas, putinas, kepurėlė, pentinai, karvelis, ąžuolėlis...

Lässt der Falke sich auf einem „Bäumlein nieder, so bedeutet dies, dass der Bursche um ein Mädchen freit. Zerbricht er die Äste des Baumes und fliegt davon, so hat er das Mädchen entehrt. So wird der Baum zum Sinnbild der Menschen, seine Blätter sind Worte, der Tau bedeutet Tränen... (Jungfer, S. 65-66).

Štai kaip išreiškiamas ištakėjusios mergaitės pergyvenimas:

Der Kuckuck ruft in der Linde-
Mein Herz ist trübe und weh,
Es weht mein Kränzlein im Winde
Wohl über Berge und See...

Mit seidnen Segeln jagen
Die Boote hinaus auf das Meer,
Mein grünes Kränzlein tragen
Zurück sie nimmermehr. (Jungfer, S. 57).

I idealistinę išraiškos plotmę taip pat kelia — ir tik daugiau švelnumo naivios miniatuuros duoda lietuvių liaudies

dainos gausingos mažybinės maloninės žodžių formos, kurios dainą daro jau tiesiog nebeišverčiamą į svetimas kalbas, neturinčias tokią gausių žodžio priesagų (sufiksų).

Gamtiniai vaizdai išreiškia pergyvenimus, atskleidžia ir dainininko dvasią ir etnografinę bei klimatinę aplinką. O estetiniu atžvilgiu jie duoda dažnai konkretaus vaizdingumo. Tie vaizdai dažnai pasiekia spontaniško grožio, kokio galima aptikti žmogaus rankos nesugadintoje gamtoje. „Ar aš nesakiau tavai, mergele, neik per linų laukelį. Oi užkris užkris linų laiškelis už geltonų kaselių“. Nuostabiai gaivus, stiprus vaizdas, kurio simbolinę nelaimės prasmę nuvokiam tik iš toli-mesnės desperacinės strofos: „Žaibuok, žaibeli, griausk perkūnėli, užmušk piktą vyrelj...“ Ir tokiu spontanišku gamtos vaizdingumu žybčioja visa liaudies kūryba, žybčioja nuoširdžiu jausmu, gyvenimo tikrovės pažinimu ir aukšta estetine jos išraiška.

Estetinis jspūdis nebūtų pilnas, jeigu dainą atjungtume nuo jos natūralios aplinkos, nuo darbo, nuo šokio, nuo tautiško liaudies drabužio.

Die litauischen Gesangstänze bieten dem Beschauer ein farbenfreudiges Bild, namentlich, wenn die Madchen in ihrer alten Nationaltracht bei Festlichkeiten erscheinen. Das farbige Mieder, die langen bunten flatternden Bänder, die am Kopfschmuck befestigt werden, die leuchtenden Schürzen — alles atmet Fröhlichkeit und vereinigt sich mit dem Charakter der Tänze zu einem einheitlichen schönen Bilde. (Jungfer, S. 48).

Kaip iš dainos, taip ir iš tautinio drabužio prašneka nepretensingumas, nerékiančio derinio spalvos, derinys ne

tieki kontrastais, kiek švelniais niuansais pagrįstas, kaip kontrastais nepasižymi ir dainininkų derlinga gimtoji žemė.

8

„Welch ein naiver Witz! Welch reizende Einfalt! Man kann hieraus lernen, dass untere jedem Himmelstriche Dichter geboren werden“... žavėjosi Lessingas (1757), pirmasis iš Vakarų Europos mokslo vyru pažinęs lietuvių dainas. Iki tada iš viso nebuvo atkreipta Europoje dėmesio į folklorą, kaip į estetinės kūrybos faktą. Racionalizmas folkliorą niekino, ir kai po jo Vakarų Europoje sukilęs romantizmo sąjūdis atrado grožį liaudies kūryboje, lietuvių daina ne kartą buvo vartojama to grožio pavyzdžiu (Herder, Goethe, Chamisso, V. Hugo). Nuo tada Europoje prasidėjęs susidomėjimas liaudies kūryba reiškési trimis kryptimis: rinkti bei tirti liaudies kūrybą, jos motyvais naudotis individualinei kūrybai, palaikyti ir toliau gyvą liaudyje jos pačios sukurtą produktą. Lietuvių šviesuomenės domėjimasis daina reiškési tomis pačiomis linkmėmis. Galima tik pabrėžti, kad lietuvių tautos kova dėl kultūros kaimynų okupacijų metu buvo susijus su dainų rinkimu ir chorų organizavimu. Nors po Pirmojo pasaulinio karo jau buvo pasikeitusios socialinės sąlygos, nors liaudies muzika nyko, nors tautiniai drabužiai iš liaudies perėjo į šviesuomenę iškilmingoms patriotinėms progoms, bet visa tauta išliko dainuojanti iki paskutinių laikų. Dainuojanti arba grynas liaudies dainas, arba liaudies dainas, jau atskirų kompozitorų harmonizuotas. Ir aukšto meninio lygio chorai savo repertuaruose šalia individualinės muzikos iki paskutinių laikų liaudies dainoms skirdavo nemaža vietas.

Taip buvo iki Antrojo pasaulinio karo, kuris dainininkus išblaškė, dainų organizacijos tinklą suardė, bet dainos vis tiek nenutildė. Ji skamba nauja gaida lūpose vyru, prieverta atsidūrusių Lietuvos miškuose, ji skamba tremtyje, žadindama naujus iki tol nepergyventus jausmus.